

Сойко І. М., к.пед.н., доцент, Голодняк І. М., ст. магістратури
(Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка
Степана Дем'янчука, м. Рівне)

КОМПЕТЕНТНИЙ ПІДХІД У ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті проаналізовано компетентнісний підхід, який передбачає визначення чіткого кола компетентностей. Зазначено, що життєва компетентність є основою для високоякісної самореалізації особистості в суспільстві. Обґрунтовано, що формування життєвих компетенцій учнів доцільно здійснювати на основі особистісно зорієнтованих педагогічних технологій. Розкрито провідну роль педагогічного колективу у виховній діяльності сучасної школи.

Ключові слова: компетентність, школа, вчитель, професіоналізм.

Аннотация. В статье проанализирован компетентностный подход, который предполагает определение четкого круга компетенций. Отмечено, что жизненная компетентность является основой для высококачественной самореализации личности в обществе. Обосновано, что формирование жизненных компетенций учащихся целесообразно осуществлять на основе личностно ориентированных педагогических технологий. Раскрыто ведущую роль педагогического коллектива в воспитательной деятельности современной школы.

Ключевые слова: компетентность, школа, учитель, профессионализм.

Annotation. The article analyzes the competence approach, which involves definition of a clear range of competencies, that is, the necessary complex of knowledge, skills, attitude and experience that enable to perform effectively certain activity or a certain function. Vital competence is the foundation, the basis for the personality's high-quality self-realization in society and personal life. Analysis of the priority tasks of the teaching staff – is formation of the students' vital competencies based on application of personally oriented pedagogical technologies in educational process, based on the psychological and pedagogical competencies of the modern teacher. Formation of vital competencies is considered as a necessary component of educational activities of the institution. The task of competently oriented educational activity of the institution is that the educational activity is based on subject-subject bases, where the student and teacher act as full partners. The feature of personal orientation is important for competence-oriented education. Every person from

its birth has different skills and abilities, therefore it is necessary to give each child the opportunity to choose their further life and professional activity. The process of educational activities planning is developed from deep study both a single student and the whole team, society, where he is, because only due to results of properly organized psychological and pedagogical diagnosis one can predict the final result of educational actions and the content of work involving attraction of the child to different types of activity taking into account its interests and abilities: organization, creative, self-service, cognitive, sports, health and fitness, aesthetic, ecological.

Key words: *competence, teacher, professional qualities, technologies.*

Деструктивні зміни в суспільстві, без сумніву, негативно позначаються на процесі соціалізації дітей та учнівської молоді, на особливостях їхньої поведінки й самопізнання. Ситуація соціальної нестабільності ускладнює здійснення вибору власного шляху в житті, планування свого майбутнього, унеможливорює швидке розв'язання буденних проблем. Педагог повинен допомогти дитині вижити в нестабільному суспільстві, виробити захисні механізми, навчити самостійно вирішувати життєві проблеми. Саме заклад освіти покликаний виступити альтернативою «негативного життя», зла, несучи підростаючій людині загальнолюдські цінності як матеріал для особистого вибору.

Проблема вдосконалення виховання в освіті, шляхом впровадження компетентнісного підходу досліджено в педагогічній науці. Розв'язання окресленої проблеми започатковане у працях А. Андреева, І. Зимньої, О. Овчарук, Р. Пастушенка, О. Пометун, Д. Равена, Г. Селевка, А. Хуторського та ін. українських і зарубіжних науковців.

Метою нашої статті є дослідження тенденцій компетентного підходу у виховній діяльності сучасної школи.

При реформуванні системи освіти України домінантою стає підготовка такого вчителя, діяльність якого спрямована на гуманізацію та індивідуалізацію виховного процесу, партнерство з дитиною, компенсацію відсутності сім'ї у молодій людині шляхом здійснення життєтворчої й культуротворчої місії педагогічного працівника.

Одним з пріоритетних завдань педагогічного колективу є формування життєвих компетенцій учнів на основі застосовування особистісно зорієнтованих педагогічних технологій в освітньому процесі, що опираються на психолого-педагогічні компетентності вчителя з цього питання.

Важливим аспектом ефективного формування життєвих компетентностей учнів є глибокі знання та переконання педагогів, що саме компетентісно зорієнтована освіта дає кожному суб'єкту освітнього процесу широкі можливості для професійної підготовки майбутніх випускників, мотивує до постійної систематичної самоосвітньої, дослідницької, експериментальної

діяльності, до успішної творчої самореалізації, що, в свою чергу, створює умови для повнішої реалізації гуманітарної, здоров'язберігаючої, культуротворчої функції освіти, вироблення професійних цінностей.

Місія компетентісно спрямованої виховної діяльності закладу полягає в тому, щоб навчально-виховна діяльність ґрунтувалася на суб'єктно-суб'єктних основах, де учень і вчитель виступають як повноправні партнери [1, с. 12]. Для компетентісно зорієнтованої освіти важливою є риса особистісної зорієнтованості. Кожна особистість від народження має різні здібності й здатності, тому потрібно надати кожній дитині можливість вибору своєї подальшої життєвої і професійної діяльності.

Поняття «компетентність» знаходиться в епіцентрі світової педагогічної думки, оскільки воно розкриває якісно нові перспективи розуміння місії школи, результати освітньої діяльності. Міжнародна комісія Ради Європи у своїх документах розглядає поняття компетентності як загальні або ключові компетенції, базові вміння, фундаментальні шляхи навчання, крос-навчальні вміння або навички, ключові уявлення, опори або опорні знання. Експерти країн Європейського Союзу визначають поняття компетентності як здатність застосовувати знання й уміння, що забезпечує активне використання навчальних досягнень у нових ситуаціях.

Компетентісний підхід передбачає визначення чітко окресленого кола компетентностей, тобто необхідного комплексу знань, навичок, ставлень та досвіду, що дає змогу ефективно виконувати певну діяльність або певну функцію [2]. Життєва компетентність є основою, фундаментом для високоякісної самореалізації особистості в суспільстві та особистому житті. Життєва компетентність формується на основі стрижневих (ключових) компетенцій. У країнах Європи по-різному визначають їх обсяг та складові. Рада Європи подає таку класифікацію компетенцій:

1) політичні і соціальні (здатність і бажання брати відповідальність і участь у прийнятті рішень в групі, розв'язанні конфліктів мирними способами, бажання сприяти розвитку демократії);

2) полікультурні (здатність жити в полікультурному суспільстві, запобігати відродженню расизму, ксенофобії, брати на себе відповідальність; повага до інших, вміння мирно жити поряд з людьми інших культур, мов та релігій);

3) комунікативні (знання мов, зокрема, рідної мови; здатність розуміти, брати участь у діалозі, обстоювати власну думку, знаходити взаєморозуміння при розгляді суперечливих питань);

4) інформаційні (володіння сучасними технологіями, здатність їх використовувати, здатність до критичного мислення);

5) здатність навчатися впродовж всього життя (свідоме оцінювання власного навчального рівня; вміння планувати й оцінювати власний навчальний процес, що дає змогу навчатися автономно).

Отже, компетентнісний підхід вважається ключовою інноваційною ідеєю сучасної освіти, це спроба привести у відповідність масову школу до потреб ринку праці, бо головною метою та пріоритетним завданням діяльності закладу освіти повинно стати виховання конкурентоспроможної, життєво компетентної особистості.

Одним із головних чинників життєвої компетентності сучасного учня є формування позитивного ставлення до власного здоров'я.

Основним завданням сучасної школи стає виховання компетентної особистості, яка не тільки володіє знаннями, але й вміє застосовувати їх на практиці, діяти адекватно у відповідних ситуаціях, адаптуватися до складних соціальних умов, долати життєві труднощі, підтримувати своє здоров'я на належному рівні, надавати опір негативним впливам [3, с. 17].

Компетентність у сфері здоров'я – одна з ключових компетентностей. Це здатність людини турбуватися про власне та суспільне здоров'я на основі усвідомлення цінності життя, валеологічних знань, відповідальності за свою поведінку. Це віра в свої можливості віднайти резерви й внутрішні ресурси для зміцнення і відновлення власного здоров'я. Це здатність самостійно отримувати необхідні знання, засвоювати досвід попередніх поколінь щодо здорового способу життя. Це глибоке розуміння себе, своїх фізичних та психічних властивостей, здатність ефективно вирішувати проблеми щодо власного здоров'я.

Здоров'я й безпека життєдіяльності особистості безпосередньо пов'язані з її поведінкою. Саме ця особливість потребує спеціального виділення завдань, що стосуються формування компетентності вихованців у сфері здоров'я. Ця компетентність вкрай необхідна для підтримки здоров'я на належному рівні, відповідальної й соціально-позитивної поведінки, для побудови адекватної взаємодії між людьми й ефективного спілкування, що відбивається на їх фізичному, психічному, моральному самопочутті [4, с. 7].

Ефективність процесу формування позитивного ставлення вихованців до власного здоров'я забезпечується реалізацією комплексу взаємопов'язаних педагогічних умов, що охоплюють змістові та процесуальні його аспекти.

Однією з важливих умов є формування інтересу підлітків до власного здоров'я, стійкої потреби й бажання турбуватися про нього. Реалізація цієї умови забезпечується виконанням двох взаємопов'язаних вимог. По-перше, це участь вихованців у різноманітних видах валеологічної діяльності, в результаті чого вони набувають навичок взаємодії, спілкування, взаємонавчання, пошуку шляхів покращення здоров'я (спортивні свята, «Дні здоров'я», Тижні знань з основ БЖ, в яких традиційно беруть участь усі працівники школи, валеологічні КВК тощо). По-друге, це включення учнів в рефлексивну діяльність, що потребує від них постійного спостереження за собою, своїми діями, фізичним та психологічним станом. Цей напрям роботи спрямований на те, щоб захопити дітей пізнанням потенціалу свого

здоров'я, допомогти кожному повірити в себе та свої сили, викликати в них потребу у самовдосконаленні. У центрі їх уваги – саморозуміння, осмислення підлітками своєї «Я – концепції», структурування ними свого позитивного образу.

Із метою виховання в учнів інтересу до власного здоров'я вчителі звертаються до таких форм організації виховної роботи як анкети, твори-самоаналіз фізичного і психологічного самопочуття, ведення щоденників здоров'я, тощо. Такі види роботи допомагають дітям подивитися на себе з боку, взнати себе, свої інтереси, оцінити рівень свого здоров'я.

Найкраще навчання рефлексивній діяльності здійснюється в процесі тренінгових вправ, що дають можливість перебудувати неадекватну самооцінку підлітків, сформувати в них внутрішню потребу до самовдосконалення. Підвищенню рівня самосвідомості та саморегуляції підлітків сприяють завдання, спрямовані на аналіз власних вчинків, виявлення особистого уміння самостійно знаходити причини своїх невдач та нездоров'я, робити практичні висновки.

Ефективним прийомом емоційного стимулювання виступають життєві ситуації, близькі досвіду підлітків. Вони цінні тим, що дозволяють вести розмову на актуальні для вихованців теми, пов'язані з їхнім власним досвідом, їхніми переживаннями. Так, колективний аналіз ситуації-аналога допомагає учням зробити правильний вибір, який відповідає валеологічному способу життя в складних життєвих обставинах. Кращими матеріалами для аналізу конфліктних ситуацій є такі, що взяті з художніх творів (книг, фільмів, спектаклів) або з практичного життя.

Серед видів діяльності, що найбільш сприяють формуванню умінь і навичок здорового способу життя вихованців – фізкультурно-оздоровча, ігрова та творча. Фізкультурно-спортивні заходи, що проводяться в школі-інтернаті (свята, змагання, естафети тощо), дотримання режиму дня, санітарно-гігієнічних вимог, виконання ранкової гімнастики створюють умови для формування умінь і навичок здорового способу життя.

Формуванню здоров'я школярів допомагають спортивні секції. Спортивна діяльність може й повинна використовуватись в якості ефективного засобу в організації виховної роботи з дітьми. Причому найбільш привабливими є ті заняття, що характеризуються колективною організацією і цілеспрямованістю, емоційною насиченістю, творчою активністю, ігровим змістом. Правильно організована спортивна діяльність передбачає включення дітей у складну систему суспільних відносин, застосування в роботі найбільш привабливих і емоційно насичених форм діяльності, вибір способів впливу на поведінку і свідомість учнів відповідно до їх попереднього досвіду міжособистісних відношень, сполучення різноманітних спортивних і трудових заходів, що створює сприятливі умови для виховання і всебічного розвитку учнів.

Спортивно-оздоровча діяльність стає основним компонентом валеологічної культури, коли вона є і способом, і результатом перетворення людиною його власного фізичного світу, його буття.

З метою підвищення пізнавальної активності вихованців, вироблення творчого підходу до проблем, пов'язаних з формуванням позитивного ставлення до здоров'я, приведенням в дієвий стан їхніх фізичних, моральних, інтелектуальних сил, належна увага надається активним формам і методам виховання. Особливе місце в педагогічному арсеналі має гра [5, с. 234].

По-перше, це рухливі ігри, що закріплюють навички рухової активності, забезпечують соціалізацію учнів через колективну діяльність. По-друге, інтелектуальні ігри, що закріплюють основні поняття, уявлення, знання з основ здорового способу життя. По-третє, ігри з використанням елементів психодрами або театралізованого програвання ситуацій, що закріплюють рольові стереотипи (уміння сказати «Ні» в критичній ситуації, формування навичок спілкування, критичного осмислення шкідливих звичок). По-четверте, довгострокові рольові ігри, за технологією яких будується вся проектна діяльність великих і малих колективних справ.

Перспективним шляхом розвитку освіти є впровадження інноваційних, рефлексивно-предметних, ігрових технологій. Творчий педагогічний колектив у виховній діяльності впроваджує найефективніші технології навчання життєвим навичкам, а саме:

1) проектні технології, що забезпечують інтеграцію різнопредметних знань і вмінь з різних видів діяльності;

2) ігрові технології, що формують уміння розв'язувати творчі завдання на основі вибору альтернативних варіантів;

3) тренінгові технології, спрямовані на розвиток творчого мислення, комунікативної, психологічної компетенцій учнівської молоді.

Вихователь виступає лише в ролі організатора цього процесу, лідера групи дітей. Інтерактивні технології допомагають освоїти вміння вести соціокультурний діалог на основі розуміння, прийняття та визнання особистості іншого. При використанні інтерактивних технологій, як правило, моделюються реальні життєві ситуації, пропонуються проблеми для спільного вирішення, застосовуються рольові ігри. Тому вони сприяють формуванню у дітей практичних умінь і навичок, виробленню їхніх власних цінностей, створюють атмосферу співробітництва, творчої взаємодії. Інтерактивні освітні технології:

1) вчать продуктивно спілкуватися, ставити запитання, представляти різні точки зору, вміло й компетентно вести діалог, заохочують до співпраці;

2) враховують глибинні психологічні закономірності розвитку особистості дитини, підвищують її самооцінку;

3) розвивають здатність вихованця до пошуку нових знань, допомагають здійснити інтелектуальний прорив, формують навички критичного мислення;

4) сприяють переосмисленню уявлень дітей про свій образ «Я» та свої емоції, осягненню і засвоєнню ними духовних цінностей, усвідомленню стартових можливостей особистості, оцінці шансів і перспектив на майбутнє, розвитку вмінь приймати самостійні рішення та розв'язувати різноманітні життєві проблеми;

5) формують у молоді активну життєву позицію, навички соціальної взаємодії, конструктивного розв'язання питань спілкування за умов інтеграційних процесів у полікультурному середовищі.

Важливою й дієвою науковою основою реалізації державної політики в сфері освіти є розроблення й прийняття Національної програми виховання «Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» [6]. Ця програма визначає стратегію виховання молодого покоління в умовах становлення громадянського суспільства в незалежній Україні. Вона спрямована на реалізацію головної мети виховного процесу – «формування морально-духовної життєво компетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал. Виховна мета є спільною для всіх ланок системи виховання та є критерієм ефективності виховного процесу» [6, с. 28].

Перед школою стоїть завдання виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнародних взаємовідносин, формування потреби та вміння жити у громадянському суспільстві.

Тому продовження вихованої діяльності закладу з формування національної свідомості й самосвідомості, відчуття приналежності до рідної землі, народу, виховання почуття патріотизму, відданості в служінні Батьківщині, формування політичної й правової культури засобами громадянської освіти.

Процес планування виховної діяльності розробляється з глибокого вивчення як окремого учня так і усього колективу, соціуму, в якому він перебуває, бо тільки за результатами правильно організованої психолого-педагогічної діагностики можна спрогнозувати кінцевий результат виховних дій та зміст роботи, що передбачає залучення дитини до різних видів діяльності з урахуванням її інтересів та здібностей: організаторської, творчої, самообслуговуючої, пізнавальної, спортивної, фізкультурно-оздоровчої, естетичної, екологічної тощо [7, с. 34].

Програма виховання розробляється на весь період виховної роботи з дитячим колективом і повинна враховувати вікові, індивідуальні та психолого-педагогічні особливості вихованців.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що саме вчитель – це особа, яка несе відповідальність за соціальний розвиток та діяльність вихованців, здійснює корекцію всіх виховних впливів на дитину та групу як у закладі освіти, так і з боку

зовнішнього соціального середовища. Переломлюючи ці впливи, педагог приводить їх у відповідність до тих індивідуальних особливостей, які відрізняють довірену йому групу і кожну дитину, проводить тонку і безпосередню корекцію особистісного формування вихованців. Вона полягає у створенні такого виховуючого середовища, що сприяє розвитку особистості кожної дитини, її громадянської, соціальної активності та життєтворчості школяра.

1. Баранова Е. Комплексные формы воспитательного процесса / Е. Баранова, Е. Степанов // Воспитание школьников. – 2009. – № 4. – С. 9–15.
2. Булах М. Освітні технології формування життєвих компетентностей вихованців інтернатних закладів : методичний посібник / М. Булах. – Біла Церква, 2010. – С. 17–18.
3. Гільбух Ю. Шкільний клас: як пізнати та виховати його душу / Ю. Гільбух, О. Киричук. – К. : Освіта, 1996. – 144 с.
4. Гречаник О. Теоретичні питання виховної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі / О. Гречаник // Виховна робота в школі. – 2009. – № 9. – С. 2–25.
5. Дем'янюк Т. Організація виховного процесу в сучасному загальноосвітньому навчальному закладі : науково-методичний посібник / Т. Дем'янюк. – Суми : ТОВ Видавництво «Антей», 2006. – 384 с.
6. Основні орієнтири виховання учнів 1–11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів України : Програма. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. – 80 с.
7. Сорока Г. Планування та аналіз виховної роботи школи / Г. Сорока. – Харків : Видавничка група «Основа», 2003 – 64 с.

Рецензент: д.пед.н., професор Красовська О. О.